

№ 05 (454)
Люты 2013 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- Дыскусія: музеефікацыя Мінскага замчышча – стар. 2**
- Набалелае: гісторыя Беларусі і энтузіязм краязнаўцаў – стар. 3**
- Традыцыя: крыжы пры дарогах – стар. 6**

На тым тыдні...

✓ **29 студзеня** ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа адбылася ўрачыстая цырымонія падвядзення вынікаў літаратурных конкурсаў «130 прысвячэнняў Песняру» і «Прысвячаем Коласу», прыверкаваных да юбілею народнага паэта Беларусі Якуба Коласа.

У літаратурным конкурсе «130 прысвячэнняў Песняру», які быў абвешчаны 1 красавіка 2012 года, прынялі ўдзел не толькі прафесійныя мастакі слова, але і літаратары-пачаткоўцы. Так, на конкурс былі прынятыя працы з розных рэгіёнаў Беларусі і падзеленыя на прозу і паэзію.

Дзіцячы літаратурны конкурс «Прысвячаем Коласу» быў абвешчаны на пачатку навучальнага года. Школьнікі з усёй краіны дасылалі на конкурс творы, прысвечаныя класіку.

✓ **30 студзеня** ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры віталі гасцей на **сустрэчы з Ірынай Жарнасек**, пісьменніцай, рэдактарам дзіцячага часопіса «Маленькі рыцар Беззаганнай».

✓ **31 студзеня** ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа прэзентавалі альбомы «Янка Купала і Якуб Колас у творчасці Ніколы Купавы», прысвечаныя класікам беларускай літаратуры.

У альбомы ўвайшлі мастацкія працы, выкананыя ў розных тэхніках (станковая графіка, акварэль, кніжнае мастацтва), якія мастак ствараў на працягу 1974–1999 гадоў. *Падрабязней пра імпрэзу будзе ў наступным нумары.*

✓ **Часопіс «Роднае слова» адзначыў 25-гадовы юбілей.** Вечарына адбылася **1 лютага** ў мінскай беларускамоўнай гімназіі № 23. «Роднае слова» – філалагічнае, навуковае і метадычнае выданне, яго аўтары – прызнаныя навукоўцы і аспіранты, настаўнікі і метадысты. Цёплыя словы галоўнаму рэдактару Зоі Падліпскай і калектыву супрацоўнікаў прамовілі міністр адукацыі Сяргей Маскевіч, намеснік міністра культуры Тадэуш Стружэцкі, акадэмік-сакратар АДДзялення гуманітарных навук і мастацтваў НАН Беларусі Аляксандр Каваленя, іншыя вядомыя асобы: навукоўцы, выкладчыкі ВУНУ, галоўныя рэдактары педагагічных выданняў краіны. *Падрабязней пра мерапрыемства – у наступным нумары.*

Падпісныя індэксы:
індывідуальны - 63320, вядомасны - 633202

2 лютага ў каталікоў, а 15 – у праваслаўных – Стрэчанне. Меркавалі: якім будзе гэты дзень – такая і вясна

Да Айчыны – праз род

25 студзеня ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адбылося падвядзенне вынікаў конкурсу «Любоў да Айчыны праз любоў да свайго роду».

Акцыя праводзілася на працягу года сумеснымі намаганнямі часопіса «Алеся», ГА «Беларускі саюз жанчынаў», Міжнароднага дабрачыннага фонду «Сям'я – адна – Айчына».

Праз часопіс «Алеся» быў аб'яўлены конкурс, галоўнай мэтай якога – зварнуць увагу людзей на гісторыю свайго роду, пошук сваіх каранёў. Цягам года ў часопіс дасылаліся творы на азначаныя тэмы, пераможцаў якіх выбіралі ў намінацыях: «Мая сям'я – часцінка Беларусі» (літаратурны конкурс), «Сям'я – пачатак усіх пачаткаў» (конкурс фотаздымкаў), «Наша дружная сям'я» (конкурс дзіцячых малюнкаў).

Неабходна адзначыць, што фінансавую падтрымку ажыццяўленню гэтай акцыі аказаў вядомы даследчык беларускіх шляхецкіх родаў, пісьменнік і мецэнат Анатоль Статкевіч-Чабаганнаў. Ён аўтар шматтомнага даследавання «Я – сын Ваш. Летапіс беларускай шляхты». На сённяшні дзень выйшлі тры тамы даследавання, а запланавана адзінаццаць.

Удзельнікамі акцыі сталі жыхары розных гарадоў Беларусі і нават далёкага замежжа (прыехалі прадстаўнікі беларускай дыяспары з Сібіры). Тым не менш, усіх аб'яднала любоў да свайго сям'і, вывучэнне гісторыі свайго роду, любоў да роднай Вацькаўшчыны.

Пераможцамі і лаўрэатамі конкурсу ў розных намінацыях сталі Яўгенія Курачова (Наваполацк), Ніна Сакалова (Мінск), Людміла Шчаслівенка (Навасібірск), Галіна Мішнёва (Мінск), Надзея Матусевіч (Ганцавіцкі раён) і інш. Урачыста былі ўручаныя каштоўныя падарункі.

Гэтыя удзельнікі акцыі і ўсім прысутным стваралі вакальны ансамбль «Благовест», камерна-драматычны тэатр МДФ «Сям'я – адна – Айчына» (кіраўнік Наталля Башава), фальклорны ансамбль «Дударыкі» і інш.

У сваіх выступках удзельнікі конкурсу і арганізатары адзначылі вялікае значэнне зберажэння гістарычнай памяці праз гісторыю сям'і. Было выказана жаданне працягнуць гэтую акцыю надалей, зрабіць яе традыцыйнай.

Сапраўды, праз абуджэнне сямейнай памяці мы наблізімся да шанавання памяці свайго краіны.

Павел КАРАЛЁЎ

Выступае фальклорны ансамбль «Дударыкі»

Грамадская дыскусія па праскце «Музеефікацыя Мінскага замчышча»

29 студзеня ў памяшканні Мінскай ратушы адбылося чарговае абмеркаванне праекта «Музеефікацыя Мінскага замчышча», якое хутчэй нагадвала дыскусію зацікаўленых. На гэты раз да аб'екта гістарычнага цэнтра Мінска прыцягнулі ўвагу шматлікія спрэчныя пытанні, якія ўзніклі на розных этапах працы паміж аўтарамі праекта і сябрамі ГА «Беларускае добраахвотнае таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры». У абмеркаванні прынялі ўдзел сябры грамадскай назіральнай камісіі па ахове гісторыка-культурнай спадчыны пры Міністэрстве культуры Рэспублікі Беларусь (старшыня А. Бутэвіч), камунальнага ўнітарнага прадпрыемства «Мінская спадчына» (галоўны інжынер М. Жых), унітарнага прадпрыемства «Мінскград» (А. Акенцьеў), грамадскіх аб'яднанняў «Беларускі фонд культуры» (У. Гілеп) і «Беларускае добраахвотнае таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры» (А. Астаповіч).

Вынікі абмеркавання будуць зафіксаваныя пратаколам грамадскай назіральнай камісіі па ахове гісторыка-культурнай спадчыны і накіраваныя ў Міністэрства культуры.

Аднак, ужо сёння можна сказаць, што грамадская думка больш і больш схільная да таго, што праект «Музеефікацыя

Мінскага замчышча» не можа быць здзейсненым у такім выглядзе, як прапануецца яго аўтарамі. Гэтага прытрымліваюцца многія ўдзельнікі сходу (У. Гілеп, А. Бутэвіч, А. Астаповіч) з-за адсутнасці менавіта музейнага падыходу дадзенага праекта, што супярэчыць самой яго назве; загрувашчанасцю гістарычнай тэрыторыі штучнымі, велізарных памераў аб'ектамі, якія не адпавядаюць рэчаіснасці Мінска XII–XVI стст., што будзе заводзіць усіх наведнікаў у зман, не даючы сапраўднага ўяўлення аб гаспадарчым і культурным жыцці горада і яго насельніцтва той гістарычна перыяд; адвольным размяшчэннем аўтарамі архітэктурных аб'ектаў (царква, уязная брама, аб'екты забудовы горада), што не адпавядае археалагічным даследаванням, і інш.

Грамадскасць прапаноўвае спыніць далейшыя працы па дадзеным праекце, захаваць і рэканструяваць існуючы дом фізкультурніка, прыстасаваўшы яго пад музей Мінскага замчышча, адкрыць памятны знак у гонар першага ўзгадвання г. Мінска ў летапісе.

Усё астатняе мяркуецца пакінуць для вырашэння наступным пакаленням гісторыкаў, археолагаў, архітэктараў.

Наш. кар.

Гісторыя з геаграфіяй. І генеалогіяй

30 студзеня на сядзібе ТБМ у Мінску адбылася прэзентацыя кнігі вядомага гісторыка Анатоля Грыцкевіча «Выбраныя творы», што з'явілася ў выдавецтве «Кнігазбор». А 31 студзеня аўтар святкаваў дзень народзінаў. «Пакуль што мне сёння восемдзесят тры гады. Значыць, я яшчэ малады. Заўтра, як спойніцца восемдзесят чатыры, буду старым», — пажартаваў Анатоль Пятровіч.

Першай А. Грыцкевіча з выхадам кнігі павіншавала Марыя Бяспалая, загадчыца кафедры этналогіі і музейнаўстава БДУКіМ, дзе сам навуковец працаваў больш за трыццаць гадоў. Ён успомніў, як у свой час амаль усе супрацоўнікі кафедры перайшлі на беларускую мову і на ёй жа пачалі чытаць курсы, якія выкладалі. Тым, хто не пагадзіўся з гэтым, А. Грыцкевіч, які сам на той час быў загадчыкам кафедры, проста сказаў: «Хочаце на рускай мове? Я не супраць. Але паязджайце ў Расію». Гэтыя словы слухачы сустрэлі апладысмантамі.

Пра гісторыю стварэння кнігі раскажаў прысутным Кастусь Цвірка, дырэктар выдавецтва. Своеасаблівы план, складзены аўтарам, атрымаўся вельмі вялікім, і ў выніку ў важкі том увайшла мапаграфія «Варацба за Беларусь. 1917–1921» ды артыкулы пра гісторыю беларускай шляхты і выбранаў — салдатаў-пехацінцаў, якія служылі ў Слуцкай крэпасці. Праз год кніга ўбачыла свет у серыі «Беларускі кнігазбор». К. Цвірка не толькі ўпэўнены, што яна знойдзе свайго чытача — ён хвалюецца, што наклад кнігі ў тысячу пасобнікаў можа стацца занадта малым.

Сам Анатоль Пятровіч, раскажваючы пра кнігу, заўважыў: «Нашыя гісторыкі пра вайну 1919–1920 гадоў паміж Савецкай Расіяй і Польшчай не пісалі, а калі і пісалі, то толькі з «маскоўскага» пункту гледжання. Я ж пастараўся паглядзець на падзеі таго часу аб'ектыўна». Што ж тычыцца гісторыі беларускай шляхты, то і гэтая тэма была выбраная А. Грыцкевічам невыпадкова. Ён раскажаў, што і сам паходзіць са шляхецкага роду, але ў сям'і пра гэта ніколі не гаварылі. Радавод, складзены навукоўцам, асабліва ўспешыў яго ўнукаў. «У нас столькі продкаў!» — казалі яны. «У кожнага столькі продкаў, толькі мы пра гэта, на жаль, не ведаем», — дадаў Анатоль Пятровіч.

Часам А. Грыцкевічу кажуць, што нічога, маўляў, у нас у Беларусі не будзе. Ён на гэта адказвае проста: «Калі нічога не рабіць, то нічога і не будзе!». І — робіць. Шмат робіць для Беларусі і беларусаў. Можна нам таксама час пачынаць нешта рабіць для сваёй краіны і для сябе?

Ніна КАЗЛЕНЯ. Фота аўтара

Сябрыня Грыцкевіча

Знакавай падзеяю з'явілася сёлетняя зімой адраджэнне Генеўскай крыніцы на Асвейшчыне. Апетыя здавён у паданнях, пасляваенным часам яна зусім заняпала, а сёння зноў цурчыць бадзёрай крышталёваю жывінкай.

Гэтая крыніца нездарма лічыцца цудадзейнай. Сапраўды, ці ж гэта не цуд, што яна прабілася на паверхню з падоння на схіле Савейкаўскага марэннага вала так высока — на два дзясяткі метраў вышэй ад дна даліны прарыву Асвейскага правозера? Ці ж не цуд, што не заталталася, не здалася ў змаганні за жыццё, і зноў гатовая аддаваць сябе тым, хто прагне гаючай чысціні?

Адраджэнне Крыніцы

Гэтую назву крыніца атрымала ад вёскі Генева, якая тулілася каля самага перавалу аднайменнай гары на крыжаванні дарог пры старадаўнім Друйскай тракце, па якім Напалеон планаваў рушыць з Вільні на Пецярбург. Адсюль далёка бачна. З ростанькаў як на далоні блізка, за мройнай далінай Сар'янікі, праглядаюцца краевіды суседняй Латвіі, насупраць сінее ўзгор'е Себежскага краю Расіі, нібы ўспывае ў неба заазерная далычынь Гарадзілавіцкага ўзвышша, увянчанага маяком — адзнакай найвышэйшага пункта Верхнядзвіншчыны. Адгэтуль тубыльцам калісьці былі бачныя светлыя сілуэты белакаменных храмаў Асвеі і Царкоўна, даносіліся званы велічнага Замашанскага касцёла. Цяпер няма тых святых адмецінаў, як няма і самой тутэйшай вёсачкі, спаленай фашыстамі ў лютым 1943-га.

Памяць пра крынічку магла б, відаць, і зусім сцерціся, калі б не стварыўся яшчэ адзін цуд — цуд адраджэння. Ім Генеўская крыніца абавязана мясцоваму гаспадару «Дон Кіхоту», дырэктару саўгаса «Асвейскі» Мікалаю Мартынаву, які зацікавіў добрай справай сталічных навукоўцаў і гаспадарнікаў-калегаў і не марнуе часу давёў працу да прыгожага завяршэння.

Струмок вады з круглагадовай тэмпературай плюс 7 градусаў па Цэльсію цяпер прабіваецца з глыбіняў у чысцюткай капліцы, нападняе там купелішча і студню, а затым вясёлым ручаём выбягае на волю, спадаючы вадаспадзікам у пасудзіну ці ў далоні для ўсіх, хто хоча прыпасці да чысціні. Побач паўстала і альтанка, дзе пілігрым улетку зможна адпачыць у цяньку.

Адкрыццё наноўнароджанай крыніцы адбывалася ўрачыста, шматлюдна і прыгожа. Першае слова трымаў «вінаваўца» свята М. Мартынаў. Ён раскажаў, як ажыццяўлялася ідэя выратавання крыніцы і што чакае гэтую мясціну ў будучыні. Аўта-

Паданне пра Генеўскую Крыніцу

Жабрачка Ксавэра
па людзях хадзіла,
З сабой на руках
дзяцёнка насіла,
Дзіцё ж тое надта
было ўжо слабое,
Бо хлеба і тога не ела ўволю.
Знямогла дзіцятка,
зусім захварэла,
нічога не брала, не ела.

ру гэтай нататкі выпала магчымаць прывязаць падзею да геалагічнай і гістарычнай мінуўшчыны краю, выказаць надзею, што крыніцы народнае памяць не загаснуць праз вякі. Святар Асвейскай царквы айцец Васілій адправіў малебен і асвятіў купелішча. Пацешылі сэрцы прысутных сваімі песнямі ды вершамі, частавалі ўсіх кунцёй спявачкі народнага фальклорнага гурта «Сенькавіца».

У роспачы маці
пайшла да крыніцы,
Каб з гора халоднай
вадзіцы напіцца.
Ды толькі, нагнуўшыся,
перахрысцілася,
Толькі над тым
над ключом нахілілася,
Як Дух яе ціха Святы ахінуў
Ды словы матулі
такія шапнуў:
«Ты, бедная маці,
не плач, не гаруй,

М. Мартынаў (справа) і аўтар артыкула (злева) пад час урачыстасці

На імпрэзу прыехалі госці з афіцыйных устаноў райцэнтра і сельсавета, з бліжняй пагранзаставы прыйшлі вартавы дзяржаўных рубяжоў. З падзячным словам выступіла начальнік ідэалагічнага аддзела райвыканкама Н. Кісялевіч і ўручыла гаспадару свята памятны падарунак. На гасцінцы ўтварыўся ланцуг з аўтамабіляў, а да паслугаў жыхароў Асвейшчыны, збольшага — бабуляў і дзяцей, быў пададзены аўтобус. Прадбачлівыя асвеікі прыхапілі з сабою ўмяшчальныя ёмістасці, каб напоўніць іх святой вадою.

На наступны дзень, 19 студзеня, купелішча апрабавалі аматары прымаць на Вадохрышча ачышчальныя ванны. Цяпер ім няма патрэбы шукаць экстрэмальную асалоду ў суседніх раёнах — Генеўская крыніца дапаможа змыць грахі кожнаму, хто прыйдзе да яе.

Антон БУБАЛА, г. Верхнядзвінск
Фота аўтара і Валерыя САЛАЎЕВА

А сына ад смерці
старайся, ратуй,
Крынічнай вадою яго акрапі
І спаць пад дубочка
яго пакладзі.
Матуля крынічнай
вадою сыночку
І ручкі, і ножкі,
і тварык, і вочкі
З малітваю слэзнай
старанна абмыла
І спаць пад дубочка
тады палажыла.
Сама ж той крынічнай
вады напілася
Ды побач з сыночкам сваім
уляглася.
А ўранку, як сонца
ўзыйшло над гарою,
Дзіцё яе ўстала вясёлым,
здоровым.

(Запісала Франя Сяргееўна
Русака з вёскі Канчаны
ад былога жыхара
вёскі Перапечкі
Іосіфа Ігнатавіча Талуша.
2003 г.)

Нам пра нас

Шмат гадоў займаюцца краязнаўчай дзейнасцю і прыйшоў да высновы, што пры велізарнай колькасці гістарычных першакрыніцаў сучасная Вялікая Гісторыя Беларусі яшчэ не напісаная. Хаця гісторыя нашай краіны мусіць быць апісаная поўным аб'ёмам (25–30 тамоў) на базе крыніцаў, што раскіданыя па розных архівах свету, у першую чаргу Расіі, Украіны, Прыбалтыкі, Польшчы. Вывад мой заснаваны на тым, што нават у айчынных архівах захоўваюцца не выкарыстаныя даследчыкамі гістарычныя дакументы.

А напісанне такой працы – справа не адзіночак-энтузіястаў, а дзяржавы з яе акадэміяй навук. Для гэтага трэба выпрацаваць канцэпцыю і параметры працы, вызначыць выканаўцаў, фінансаванне, прызначыць выданне, напрыклад, да 35-годдзя Незалежнасці Рэспублікі Беларусь у 2026 годзе. У падмурак такой працы мусіць быць закладзена гістарычная праўда, якая б выключала кан'юктуршчыну. Упэўнены, што такая праца не толькі ўславіць мінулае нашай краіны, але і надасць веры ў яе будучыню.

Неацэнны ўнёсак у гэтую справу могуць зрабіць краязнаўцы, калі будуць аб'яднаныя ў арганізаванае таварыства. У сувязі з гэтым мусіць значна ўзрасці роля «Краязнаўчай газеты». На мой погляд, сёння газета шмат месца надае агульнакультурным пытанням, мерапрыемствам і падзеям.

Увесь мінулы год публікаваліся матэрыялы, прысвечаныя Купалу і Коласу. Яны сталі больш цікавымі, калі былі б выдадзеныя асобнай кнігай. А так складана чытаць такую кнігу па некалькі старонак у тыдзень. Газета мусіць больш распавядаць чытачам пра малавядомыя старонкі гісторыі Беларусі, пра людзей, якія пакінулі матэрыяльны ці духоўны след, тых, хто займаўся дзяржаўнай і грамадскай дзейнасцю, мецэнацтвам, пра землеўладальнікаў, чыноўнікаў мясцовага самакіравання, урачоў, настаўнікаў, святароў, пра сельскія таварыствы і абшчыны, гісторыю царкваў, царкоўнага кліру.

Асобае месца неабходна адвесці гісторыі пасёлкаў і вёсак. Гісторыя свайго роднага кутка больш за ўсё цікавіць чытачоў. А даследаваць і напісаць яе пад сілу толькі мясцовым краязнаўцам. Выдадзеныя ўжо кнігі «Гарады і вёскі Беларусі» некалькіх абласцей не зусім адпавядаюць мэтам. Патрэбнае больш глыбокае ўсебаковае даследаванне з апублікаваннем першакрыніцаў, з матэрыяламі пра перапіс, радаводамі, фотамаатэрыяламі і іншымі падрабязнасцямі. Нашыя беларускія вёскі маюць не менш чым 500-гадовую гісторыю, пра кожную можна напісаць асобную кнігу, бо ўсяго праз нейкіх 15–20 гадоў яны могуць назаўсёды знікнуць з карты краіны. Таму задача будучых гісторыкаў і краязнаўцаў – захаваць іх у памяці нашчадкаў.

У 2014 годзе спаўняецца 100 гадоў з пачатку Першай сусветнай вайны. Яна прынесла шматлікія беды насельніцтву заходніх аблас-

цей Расійскай імперыі, асабліва Мінскай губерні. Сотні тысячаў жыхароў сталі бежанцамі. Бежанства таго часу – самая неадследаваная старонка беларускай гісторыі. У Нацыянальным гістарычным архіве Рэспублікі Беларусь захоўваюцца тысячы дакументаў пра бежанцаў.

У тым жа годзе нашая краіна будзе адзначаць 70-гадовы юбілей вызвалення Беларусі ад фашысцкіх захопнікаў. Ёсць жывыя ўдзельнікі партызанскага супраціву. Нацыянальны гістарычны архіў Рэспублікі Беларусь мае вялікую колькасць расакрэчаных дакументаў, напісаных партызанамі. У іх неміфалагізаваная праўда пра партызанскія атрады, камандзіраў, пра дзейнасць нямецкай адміністрацыі, пра жыццё людзей на акупаванай тэрыторыі. Яшчэ жывыя дзеці вайны, якія бачылі ўсё на свае вочы. У 1941–1945 ім было па 14–15 гадоў, разам з бацькамі і старэйшымі братамі яны набліжались перамогу. Іх не прылічылі да ўдзельнікаў партызанскага руху. Я ведаю, што яны вельмі гэтага

хочуць напрыканцы свайго жыцця. Дык давайце напішам і іх гісторыю.

Свайх даследчыкаў чакае ненапісаная гісторыя школ, асабліва сельскіх, беларускага настаўніцтва. Ненапісаная гісторыя мясцовага самакіравання, судовай сістэмы ўсіх узроўняў. Упэўнены, што знойдзецца наш беларускі Раман Аўтаназы, які напіша гісторыю беларускіх маенткаў і іх уладальнікаў. Ведаю, што за мяжой – у Польшчы, Францыі, Вялікабрытаніі, ЗША, Аўстраліі – жывуць іх нашчадкі, якія неабякава да лёсу краіны і зямлі, дзе жылі іх продкі. Многія з іх – заможныя людзі і гатовыя прыняць удзел у адраджэнні маенткаў і сядзібаў.

Нарэшце, гісторыя Беларусі мусіць аддзячыць сваім суайчыннікам, вядомым ці пакуль малавядомым, імёны якіх замоўчваліся ці былі забытыя. Напрыклад: Маскевічы, Скірмунты, Несялоўскія, Незабытоўскія, Кашыцы, Грабоўскія, Любанскія, Туганоўскія, Верашчакі, Раецкія і іншыя. Дарэчы, у 2014 годзе будзе 200 гадоў з дня смерці апошняга навагрудскага ваяводы, пастаяннага пасла ад Навагрудскага ваяводства ў сейме, папличніка Тадэвуша Касцюшкі, военачальніка, патрыёта Беларусі Іосіфа Несялоўскага, які пакінуў вялікі матэрыяльны след у гісторыі Беларусі.

Праца краязнаўцаў, гэтых адзіночак-энтузіястаў, патрабуе яе мэтанакіраванага асэнсавання. Ім патрэбная арганізацыйная структура, хаця б у найпрасцейшай форме. На мой погляд, газеце неабходна звярнуцца да краязнаўцаў, правесці рэгістрацыю шляхам апублікавання спіса ўсіх, хто ахвочы супрацоўнічаць. Пас-

ля гэтага правесці арганізацыйны сход (з'езд, канферэнцыю), аформіць структурна, зарэгістравацца згодна з дзеючым заканадаўствам.

І яшчэ адна задача ў краязнаўцаў: выдадзеныя раней «Беларуская Савецкая Энцыклапедыя», «Энцыклапедыя гісторыі Беларусі», а таксама кнігі «Памяць» па розных прычынах маюць шмат недакладных звестак. Не буду прыводзіць шматлікія прыклады, знойдзеныя мною ў выніку архіўнай працы і з іншымі першакрыніцамі пры напісанні гісторыі сваёй вёскі.

На мой погляд, газета мусіць твораць кіраваць сваімі аўтарамі і краязнаўцамі, якія з ёй супрацоўнічаюць, праз планаванне тэматыкі на бліжэйшую і аддаленую перспектыву, улічваючы гістарычныя падзеі і зацікаўленасць чытачоў.

Газета можа актыўна выдавацца толькі з шырокай падтрымкай чытачоў-падпісчыкаў. Кіраўнікі бібліятэк, школ, настаўнікі-гісторыкі, работнікі культуры мусяць шырока прапагандаваць ролю «Краязнаўчай газеты» ў выхаванні моладзі, вывучэнні гісторыі свайго краю, горада, вёскі. Я лічу, што ў гэтых калектывах яны могуць арганізаваць карпаратыўную (калектыўную) падпіску, што дазволіць павялічыць тыраж газеты ў некалькі разоў.

Газета ўваходзіць у сваё другое дзесяцігоддзе. Пажадаем ёй новых поспехаў!

*Мікалай ГЛАДКІ,
краязнаўца*

Рэдакцыйная калегія «КГ», як і большасць чытачоў газеты, гатовыя выказаць падзяку нашаму аўтару-краязнаўцу Мікалаю Гладкаму за аptyмістычную хаду яго думкі адносна светлай будучыні краязнаўчага руху Беларусі. Да таго ж імкнецца і калектыву газеты, нягледзячы на жабрацкія ўмовы існавання. Адсутнасць фінансавай падтрымкі не толькі ад дзяржаўных органаў, але і саміх краязнаўцаў (маем толькі 120 індывідуальных падпісчыкаў), на нашу думку, замінае ўзмацненню краязнаўчага руху ў нашай краіне. І вядома, гэта адбываецца з-за адсутнасці арганізаваных мясцовых краязнаўчых суполак у школах, пры клубах, бібліятэках вёсак, аграгарадкаў. А іх супольны рух павінен прывесці да аб'яднання на раённым і абласным узроўнях у выніку народнага волевыяўлення. Аб'яднанне краязнаўцаў у

рэспубліканскую арганізацыю і павінна стаць не спантаным вынікам думкі ўсіх, хто ў грамадстве займаецца гэтай справай.

На працягу ўсіх гадоў існавання «КГ» падкрэслівала і падтрымлівае менавіта такі шлях развіцця краязнаўчага руху (ад зямлі і да вяршыні), бо як мы ўжо ведаем, былі зробленыя спробы замацаваць наш рух «зверху», якія можна назваць няўдалымі. З'яўляюцца і цяпер «ініцыятары», арганізатары краязнаўчай супольнасці Беларусі (нават за межамі краіны). Мы адмаўляемся ад такіх прапановаў рашуча, як і ад «саветчыкаў» выпускаць «КГ» толькі па-руску. Краязнаўчы рух павінен быць нацыянальным.

Сілаў і сродкаў нашай грамадскай арганізацыі і яе «Краязнаўчай газеты» мала для таго, каб ахапіць увесь спектр пытанняў, вызначаных у лісце М. Гладкага. Як мала, шаноўны Мікалай Іванавіч, у нас і дзяржавы сілаў і сродкаў, ідэала-

гічнай стабільнасці, як цяжка мы пазбаўляемся ад састарэлых палітычных штампаў (ад акадэмікаў да краязнаўцаў). Немагчыма ў такіх умовах ствараць аб'ектыўную шматтомную «Гісторыю Беларусі». Прапаную пачакаць!

Урэшце, афіцыйная гістарычная навука павінная даць адказ на пытанне, якое даўно вісіць у паветры: хто нашы героі?; хто варты ўшанавання не толькі на старонках кнігі «Памяць», але і сродкамі манументальнага мастацтва, у назвах гарадоў, вуліцаў, плошчаў і г.д. Апошнія спробы дэгералізацыі нашай глыбіннай гісторыі, якія з'яўляюцца ў некаторых дзяржаўных выданнях, могуць разглядацца (а можа, так яно і ёсць?) як спроба падзяліць гісторыю краіны на «сваю» і «чужую»: свая – апошнія 200 гадоў з «братняй Расіяй», чужая – гісторыя Вітаўта, Міндоўга, Чарадзея і інш.

Вы слушна пішаце, Мікалай Іванавіч: найперш трэба вывучаць,

пісаць і ведаць гісторыю роднага кутка, яна павінная стаць базавай для стварэння «Гісторыі Беларусі». На жаль, акадэмічная і ўніверсітэцкая навука займаюцца выключна перапісаннем «вялікай» гісторыі, мала звяжваючы на «працы» краязнаўцаў-«непрафесіяналаў» – тых, хто даўно для сябе вырашыў, што яго «малая Радзіма» ніколі не падзялялася, яна заўсёды ведала сваіх герояў, свае перамогі, дзякуючы вусным і пісьмовым крыніцам.

Таму, шаноўны Мікалай Іванавіч і дарагія чытачы «КГ», дапаможам дзяржаўнай акадэмічнай і ўніверсітэцкай навуцы разабрацца нарэшце ў пытанні «хто мы?». Бо без адказу на гэтае пытанне дзяржава не здолее напісаць «Гісторыю Беларусі», якую б прыняў народ, на фактах і мове якой будзе выхоўвацца новае пакаленне патрыётаў.

Уладзімір ГЛЕП

(Заканчэнне.
Пачатак у № 4)

У гэты цяжкі час у чэрвені 1863 года Каліноўскі вярнуўся ў Вільню і ў жніўні, атрымаўшы ад Варшаўскага ўрада паўнамоцтвы камісара гэтага ўрада, стаў на чале паўстання. Выканаўчы аддзел Літвы ў час старшынства Каліноўскага называлі Літоўска-Беларускім Чырвоным Жондам (ўрадам). Гэта тлумачыцца тым, што Каліноўскі і яго паплечнікі – беларускія рэвалюцыянеры таго часу – выдатна ведалі гісторыю Вялікага Княства Літоўскага і ў сваёй

В. Урублеўскі

У. Малахоўскі

грамадска-палітычнай праграме разглядалі беларускія і літоўскія землі як арганічнае цэлае. Яны марылі аб вызваленні гэтых зямель ад прыгнёту царскага самадзяржаўя і ўтварэнні (можна сказаць адраджэнні) на гэтай тэрыторыі незалежнай Беларуска-Літоўскай дзяржавы. Гэтае будучае палітычнае ўтварэнне яны часта называлі проста Літвой, а сябе і яе жыхароў – літвінамі.

Да кіраўніцтва паўстаннем Каліноўскі прыцягнуў найбольш паслядоўных прыхільнікаў сваёй радыкальнай праграмы У. Малахоўскага, Ф. Зянковіча, Ц. Далёўскага, І. Яманта. З сваіх аднадумцаў Каліноўскі аднавіў паўстанцкую адміністрацыю на месцах, якая збірала падаткі на карысць новай улады, сачыла за ажыццяўленнем рэвалюцыйных інструкцыяў і распараджэнняў, імкнулася эфектыўна выкарыстоўваць нязначныя ўзброеныя сілы. На ахопленай паўстаннем тэрыторыі дзейнічалі таксама рэвалюцыйныя суды і жандармерыя.

Вікенцій Канстанцін Каліноўскі

(1838—1864)

Аднак нацыянальна-вызваленчы рух не змог процістаяць царскім войскам, пасланым на падаўленне паўстання. У няроўных баях паўстанцы пацярпелі паразу. Адных карнікі саслалі ў Сібір, другіх кінулі ў турмы, трэціх павесілі. Царскім уладам доўга не ўдавалася знайсці след Каліноўскага, які і ва ўмовах тэрору не спыняў барацьбы супраць царызму. Яго выдаў адзін з арыштаваных у Мінску ўдзельнікаў паўстання – Парфіяновіч, якому ўлады абяцалі зменшыць пакаранне. Ён паведаміў, што Кастусь Каліноўскі жыве ў Вільні пад імем Вітальда Вітажэнца на кватэры настаўніка гімназіі. Гэтае паведамленне жандары хутка пераслалі тэлеграфам з Мінска ў Вільню. Квартал быў ачэплены салдатамі, і Каліноўскага арыштавалі. Яго зняволілі ў будынку былога дамініканскага манастыра, прыстасаванага пад вязніцу. У час следства і суда ён трымаў сябе вельмі мужна, з годнасцю, адмовіўся выдаць сваіх паплечнікаў і сакрэты, звязаныя з рэвалюцыйнай арганізацыяй паўстання.

У турме Каліноўскі напісаў і здолеў перадаць сябрам на волю тры надзвычай змястоўныя і арыгінальныя лісты на беларускай мове. Пасля пакарання змагара яны былі перапраўленыя за мяжу і надрукаваныя адным з удзельнікаў паўстання ў Парыжы пад агульным заглаўкам «Да беларускага народа. Лісты з-пад шыбеніцы». Гэта – палітычнае завяшчанне рэвалюцыянера, у якім ён выказаў непахісную веру ў дасягненне беларускім народам нацыянальнай, сацыяльнай і палітычнай свабоды. Разам з «Мужыцкай праўдай» «Лісты» з'яўляюцца асноўнаю крыніцай для характарыстыкі светапогляду і праграмы дзеяння беларускага рэвалюцыянера-дэмакрата.

Асуджаны ваенна-палявым судом да смяротнага пакарання Кастусь Каліноўскі быў павешаны ў Вільні на гандлёвай плошчы Лукішкі. Аб апошніх хвілінах яго жыцця адзін з відавочцаў пісаў так: «Была ясная халодная раніца; Каліноўскі ішоў на пакаранне смела; прыйшоўшы на плошчу, ён стаў прама тварам да шыбеніцы і толькі зрэдку кідаў позіркі ў далёкі натоўп. Калі яму чыталі канфірмацыю, ён стаў рабіць заўвагі; так, напрыклад, калі назвалі яго імя: дваранін Вікенцій Каліноўскі, ён усклікнуў: «У нас няма дваран, усе роўныя». Паліцмайстар паківаў галавой і напрасіў замаўчаць».

Пакаранне адбылося 22 сакавіка 1864 года. Каліноўскаму тады споўнілася толькі 26 гадоў. Ён быў у росквіце сіл, поўны планаў і надзеяў. Такім ён і застаўся ў народнай памяці

назаўсёды – маладым, мужным, прыгожым.

Веліч Кастуся Каліноўскага ў тым, што ён абгрунтаваў першую ў XIX стагоддзі (стагоддзі абуджэння славянскіх народаў да самастойнага дзяржаўнага жыцця) праграму барацьбы за палітычнае і духоўнае разняволенне беларускага народа.

Прызнаючы правы ўсіх народаў на самавызначэнне, Каліноўскі высунуў ідэю стварэння суверэннай беларускай дзяржавы, незалежнай як ад Расіі, так і ад Польшчы, якая выкарыстоўвала б канстытуцыйны і парламенцкі досвед заходнееўрапейскіх краінаў. Невыпадкова ў сваіх працах Каліноўскі звяртаўся да аналізу зместу канстытуцыяў дэ-

Драўляны бранзалет-кайданкі.
Упрыгожанне віленскіх жанчын
часоў паўстання

макратычных дзяржаваў. У прыватнасці, станоўчая ацэнка ім Канстытуцыі Рэчы Паспалітай ад 3 мая 1791 года сведчыць аб тым, што ён быў прыхільнікам ідэяў канстытуцыйналізму і парламентарызму, якія процістаялі неабмежаванаму дэспатызму рускага самадзяржаўя і якія

А. Лышчык. Праект помніка
Кастусю Каліноўскаму, 1993 г.

павінныя былі забяспечыць дэмакратычны рэжым функцыянавання новай улады ў будучай суверэннай беларускай дзяржаве. Палітычным ідэалам Каліноўскага была рэспубліка.

Каб зрабіць зразумелым для сялянаў паняцце «дзяржава», Каліноўскі ў сваёй публіцыстыцы, паводле народнай традыцыі, выкарыстоўвае слова «ронд», якое ў простае мове было раўназначнае паняццю «урад», «дзяржава». Ён таксама ўжывае дзеяслоў «рондзіць». «А ронд наш павінен быць на ўсё чуткі, – пісаў ён, – каб мог для добра народнага быць заўсёды карысным». Каліноўскі параўноўвае ўрад нацыянальнай дзяржавы з працавітым і дабрачынным слугою. «І як добры слуга глядзіць худобы (маёмасці. – В.Ш.) гаспадарскай і слухае свайго гаспадара, так добры ронд глядзець павінен ішчасця людзей, слухаць народу і рабіці так, як народу лепей. І не дзіва, бо не народ зроблены для ронды (урада), а ронд (урад) для народа (курсій мой. – В.Ш.)», – пісаў Каліноўскі. Гэтыя словы, напісаныя 150 гадоў таму, вельмі актуальныя і сёння.

Вышэйшая мэта нацыянальнай дзяржавы – абарона інтарэсаў народа, клопат аб яго шчасці і дабрабыце. Беларускі рэвалюцыянер марыў стварыць у Беларусі і Літве грамадства «з усеагульным ураўноўваннем правоў і станаў». Інакш кажучы, Каліноўскі выступаў за рапучую адмену ў будучым грамадстве ўсіх класавых, рэлігійных, нацыянальных прывілеяў і абмежаванняў – з тым, каб зрабіць галоўным крытэрыем каштоўнасці кожнай чалавечай асобы праца, ацэньваць чалавека па яго рэальным справах і якасцях.

У новым грамадстве Каліноўскі марыў «раздаць усю пазямельную ўласнасць сялянам». Гэтая ідэя ў розных варыянтах шматразова паўтаралася як самім Каліноўскім, так і тымі, хто добра ведаў яго погляды. Каліноўскі з'яўляўся паслядоўным абаронцам інтарэсаў беларускіх сялянаў, выказчыкам іх памкненняў да сацыяльнай справядлівасці і роўнасці. Ён так маляваў ідэал сялянскай роўнасці і свабоды: «Чалавек вольны, гэта калі мае кусок сваёй зямлі, за каторую ані чыньшу і аброку не плаціць, ані паньшчыны не служыць, – калі плаціць малые падаткі і то не на царскіе стайні, псярні... а на патрэбу цэлага народу...».

Грамадска-палітычныя ідэі, сфармуляваныя Каліноўскім, валодаюць нацыянальнай беларускай думкаю і нацыянальна-вызваленчым рухам на працягу другой паловы XIX – пачатку XX стагоддзя. Яны сталі пуцяводнаю зоркаю для лідараў беларускага Адраджэння. І ў гэтым – палітычны геній нашага Кастуся.

Вячаслаў ШАЛЬКЕВІЧ

(З значнымі скарачэннямі паводле зборніка «Славутыя імёны Вацкаўшчыны» (вып. 2), набыць які можна ў рэдакцыі «КТ»)

Шлях Навума Гальпяровіча

Мой шлях памыслы і высокі...

Ці мог шасцігадовы хлапчук у старажытным Полацку ведаць, што шлях пешшу з прыгараднага пасёлка «Пітомнік» праз увесь горад у бібліятэку імя Л. Талстога прывядзе яго ў журналістыку і літаратуру? Ці мог думаць падлетак, які скончыў рускамоўную школу, дзе не было дысцыпліны «беларуская літаратура», што ён так моцна захварэе на слова беларускае, што стане лаўрэатам шматлікіх літаратурных прэміяў і будзе ўзнагароджаны медалём Францыска Скарыны? Ці мроілася транспарціроўшчыку Полацкага завода шкловалакна, які цягаў з ткацкага

культуры – пісьменнікі, мастакі, кампазітары, дзяржаўныя і грамадскія дзеячы, яго сябры і паплечнікі?

Вышыванка ад фонду культуры

А. Ніжавец

цэха бабіны, што ён некалі атрымае званні заслужанага журналіста і ганаровага грамадзяніна г. Наваполацка? І што няздзейсненая мара вучыцца ў інстытуце замежных моваў прывядзе яго ў крэсла галоўнага рэдактара міжнароднага радыё, якое будзе несці ў вялікі свет слова пра яго краіну на дзесяці мовах? І слухаць слова пра Беларусь будуць не толькі ў краінах Еўропы, але і ў Кітаі, Японіі, і нават у Чылі, што знаходзіцца па-за межамі радыёахопу. А што яго прыгожы запамінальны голас і радыёпраграму «Зямля, што нам дадзена лёсам» будзе ведаць уся Беларусь? І што паслухаць душэўную споведзь пра шлях «полацкага хлопчыка з сівою галавой» 22 студзеня ў будынак Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі ў яго 65-гадовы юбілей збяруцца знаныя прадстаўнікі беларускай

І атрымалася гэтая святочная літаратурна-мастацкая сустрэча надзвычай шчырай, цёплай і сапраўды хатняй. Ва ўтульнай прасторы галерэі «Лабірынт» не было людзей абыякавых да творчасці і грамадскай дзейнасці паэта, празаіка, публіцыста Навума Гальпяровіча – Грамадзяніна з вялікай літары і ў той жа час (паводле словаў Тадэуша Стружэцкага) вельмі сціпла працаўніка з тых, якія робяць шчыра і будзённа сваю працу і на якіх трывае зямля.

Прысутныя пачулі пра новыя выданні і творчыя планы, даведліся шмат цікавых фактаў з біяграфіяў юбіляра і яго сяброў.

Творы Н. Гальпяровіча прагучалі ў цудоўным аўтарскім выкананні, а таксама – вядучых майстроў мастацкага слова беларускага радыё Алега Вінярскага і Марыі Захарэі, мастацкага кіраўніка тэатра і актрысы тэатра «Зьніч» Галіны Дзягілевай, барда Алеся Ніжаўца. Выказалі словы павагі і пажаданняў ад імя Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў і Астравецкага раёна Адам Мальдзіс, алімпійскі прызёр, дэпутат Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь Вадзім Дзевятоўскі, літаратары Анатоль Бутэвіч, Таццяна Сівец і радыёжурналістка Марына Драгіна. Медаль за вялікі ўклад у літаратуру – узнагароду

ад СПБ уручыў Генадзь Пашкоў. Уладзімір Гілеп падараваў літаратуру вышытую кашулю, а Уладзімір Ліпскі – эксклюзіўны аўцюкоўскі каляндар-штодзённік. Сваё вершаванае прысвячэнне прачытаў гаспадар мастацкай галерэі Фёдар Ястраб.

Прамоўцы пажадалі літаратуру шмат шчырых удзячных чытачоў і аднадушна адзначылі яго важкі асабісты ўклад у справу за-

А. Вінярскі

хавання і папулярнасці беларускай культуры, і перш за ўсё беларускай мовы і літаратуры.

Адмыслова да вечарыны супрацоўнікамі бібліятэкі была падрыхтаваная выстаўка са зборнікамі вершаў, мініяцюраў, навелаў, эсэ, а таксама фатаграфіі, публікацыі пра пісьменніка і журналіста.

Завяршыўся вечар прасякнутай глыбокім філасофскім сэнсам песняй Алеся Ніжаўца «Адзінае». А юбіляр заклікаў у «год беражлівасці» берагчы родную мову, бо гэта – самае галоўнае, што ёсць у нашай культуры. З задавальненнем перадаем гэты заклік усім чытачам «КГ».

Наш кар. Фота Наталі КУПРЭВІЧ

«Краязнаўчая знаходка»

Адраджэнне нацыянальнай спадчыны – адна з найбольш важных задач грамадства. Любоў да роднай мовы, роднага краю прыходзіць праз літаратуру, гісторыю, культуру, побыт мясцовасці. У вивучэнні ўсяго гэтага вялікую ролю адыгрывае бібліятэка. Супрацоўнікі сеткі публічных бібліятэк Смалявіцкага раёна добра разумеюць, як важна ведаць кожнаму, асабліва маладому пакаленню, свае карані, гісторыю роднага краю і нацыянальнай культуры.

У мінулым годзе бібліятэкі сеткі прымалі ўдзел у акцыі «Краязнаўчая знаходка», мэтай і задачамі якой былі актывізацыя пошукавай дзейнасці сельскіх бібліятэк і вивучэнне свайго мясцовасці. Матэрыял рыхтаваўся згодна з тэмамі: мясцовыя фальклор, рамёствы, кухня, святы і абрады. Цікавымі былі працы Будагоўскай бібліятэкі «Нам засталася Спадчына» і Пятровіцкай – «Помні сваё імя», аб'яднаныя адной тэмай і прадстаўлены ў выглядзе летапісаў вёсак. Вельмі змястоўная ў гэтым плане праца Пятровіцкай бібліятэкі, таму што яна – калектыўны плён настаўніцы беларускай мовы і літаратуры Таццяны Апацкай, настаўніцы гісторыі Людмілы Хусанавай і бібліятэкара Ніны Лукашонак. Летапіс змяшчае падрабязную гісторыю вёскі Пятровічы, інфармацыю аб вядомых земляках, успаміны жыхароў, апісанні мясцовых звычаяў і абрадаў.

У матэрыяле Ніны Шломы (Будагоўская бібліятэка) значнае месца адведзенае вядомым і паважаным людзям, перадавікам вытворчасці, народным умельцам вёскі. А бібліятэкар Арэшнікаўскай бібліятэкі Вольга Вайцяхоўская сваю працу «Чалавек з маёй вёскай» прысвяціла аднавяскоўцы Яніне Кашэль.

Тэмы народнага майстэрства былі прадстаўлены Аленай Папельскай (Жажэлкаўская бібліятэка) у працы «Жажэлковские мастерицы», прысвечанай майстрыхам, а таксама дзецям, якія цікавіцца рукадзеллем і імкнуцца пераняць асновы майстэрства ў дарослых; а Таццяна Пенкіна (Арджанікідзьеўская бібліятэка-філіял) сабрала матэрыял аб Цэнтры рамёстваў свайго раёна.

Краязнаўчай знаходкай бібліятэкара Куркаўскай бібліятэкі Людмілы Кізіна з'явілася вясельная кашуля К.Ф. Бароўскага, жыхара вёскі Шпакоўшчына. Цяпер гэтая кашуля – адзін з экспанатаў музея Куркаўскай сярэдняй школы.

Вельмі цікавы матэрыял «Традыцыі і абрады» Святланы Лявончык, бібліятэкара Клянніцкай бібліятэкі, дзе апісаныя звычаі і абрады, якія шырока бытавалі ў вёсцы Кляннік.

А матэрыял «Духоўная Спадчына» Тамары Касабудскай (Драчкаўская бібліятэка) распаўсюджае гісторыю Свята-Казьма-Дзям'янаўскай царквы, пабудаванай у 1850 годзе на мясцовых могілках, а таксама Лядаўскага манастыра Дабравешчання, пабудаванага ў пачатку XVIII стагоддзя.

Бібліятэкары Усяжскай бібліятэкі Юлія Арцішэўская прадставіла працу «Жыццё і песня», дзе паведаміла пра прыгожых душой і тварам таленавітых жанчынаў народнага фальклорнага гурта «Маладзічкі»; Валянціна Сабалеўская прэзентавала як краязнаўчую знаходку ўспаміны аб жыцці і творчасці таленавітага літаратара, пісьменніка Уладзіміра Хамутоўскага, з якім яна была знаёмая. Некаторыя творы аўтара пісаліся на Усяжскай зямлі.

Некалькі працаў былі прысвечаныя і мясцовай кухні: Таццяна Гусева з Зеленаборскай бібліятэкі ў працы «Мясцовая кухня» паказала шматнацыянальнасць мясцовай кухні, характэрнай для мястэчка Зялёны Бор (гэтая праца была прызнана лепшай); Марына Бабундзіна (Чырвонасцяжская бібліятэка) прасачыла, якой была кухня беларуса-селяніна з даўніх часоў і да нашых дзён.

Трэба адзначыць, што ўсе прадстаўленыя працы ўяўляюць вялікую цікавасць і краязнаўчую каштоўнасць для бібліятэк і яе чытачоў. Вынікі акцыі «Краязнаўчая знаходка» сведчаць аб невычэрпным патэнцыяле працы бібліятэк па адраджэнні нацыянальнай культуры, назапашванні і распаўсюджванні фальклорна-этнаграфічнай спадчыны.

Ларыса ДЗЯРКАЧ,
загадчык аддзела бібліятэчнага
маркетынгу сеткі публічных
бібліятэк Смалявіцкага раёна

Прыдарожныя крыжы

Здаўна пры дарогах, асабліва на раздарожжах, беларусы ставілі крыжы. Праўда, у савецкія часы іх значна паменшала, але перыяд атэістычнай палітыкі не перакрэсліў, як гэтага хацелася бальшавікам, народную традыцыю. Яна адраджалася – і сёння мы часта сустракаем новаўстаноўленыя крыжы. Адзін з самых «свежых» такіх знакаў месціцца ў цэнтральнай частцы Вялікіх Круговічаў. З ініцыятывы бацькоўскай царквы а. Іаана колькі гадоў таму быў устаноўлены крыж. Бацькоўка сказаў, што раней такія знакі маглі ўстанаўлівацца па чатыры бакі свету ад вёскі або на найбольш значных ростанях з аберагальнай функцыяй. Даўней каля крыжа праводзіліся набажэнствы з акафістам (хвалебным царкоўным песнапеннем). Больш падрабязную, навукова сістэматызаваную інфармацыю на гэтую тэму можна знайсці ў кнізе прафесара Міхася Раманюка «Бе-

Крыжы пры дарогах: чаму і навошта?

ларускія народныя крыжы» (Вільня, 2000).

Прыдарожны (раскрэсны, расстайны) крыж заўжды ставіўся ўсёю вёскаю ў асабліва ўрачыстай атмасферы. Яго размяшчалі на скрыжаваннях дарог, пры дарозе, што выходзіць з вёскі. Акрамя аберагальнай функцыі (ад эпідэміяў, пажараў і інш.) крыжам імкнулі заручыцца на добры зыход распачатае справы, на шчаслівае жыццё ў іншым свеце (гэта мог быць пераезд на іншае месца жыхарства ў сувязі з замустам ці адыходам у войска або адыходам «на той свет»). Паводле ўспамінаў старэйшага пакалення, крыж калісьці стаяў на выездзе з Круговічаў пры дарозе, што вяла да могілак. Круговіцкі

крыж мае асаблівасць – ён васьміканцовы (М. Раманюк фіксуе толькі чатырох- і шасціканцовыя). У астатнім жа крыж не адрозніваецца ад апісаных спецыялістам знакаў. У першую чаргу варта адзначыць прыгожае аздабленне крыжа. Сёння такі крыж выконвае ролю хутчэй сімвалічную, чым рытуальную. У свой час гэта быў цэлы культурны феномен. Жыхары вёсак упрыгожвалі крыж ручніцамі і фартухамі, а каб спыніць нейкае бедства, жанчыны маглі вырабляць тканіну для крыжа за адну ноч. На прыдарожныя крыжы абракаліся (давалі абяцанне перад Богам) ці проста маліліся. Існавала павер'е, што той, хто ліквідуе крыж, будзе паміраць у пакутах.

Крыжы на месцах дарожных здарэнняў

У сённяшні, механізаваны, насычаны аўтамабілямі час чалавек, бывае, становіцца ахвярай прагрэсу. На жаль, вельмі шмат жыццяў адбіраюць здарэнні на дарогах. Нярэдка ў памяць пра такія трагічныя моманты на месцах гібелі родных ўстанаўліваюць невялікія крыжыкі. Але ж некалі не было аўтамабіляў, дык адкуль жа ўзнікла традыцыя такіх памятных знакаў і як яны ўвасабляюцца ў Беларусі? Адказ на гэтае пытанне дае Дзяніс Раманюк, сын вядомага даследчыка М. Раманюка. Самае першае выяўленае на Беларусі ўстаноўленае крыжы на месцы ДТЗ (заўважце, не аўтамабільнай

аварыі) датуецца 1854 годам у Пастаўскім раёне там, дзе забіліся бацька з сынам, едучы канём. Крыж, праўда, значна адрозніваецца ад параўнальна мініяцюрных сучасных і складае тры метры ўвышыню. У наш час крыжы на месцах дарожных здарэнняў можна сустрэць па ўсёй краіне. У гарадах у такіх месцах да блізкага слупа або агароджы прымацоўваюць штучныя вянкi, а на зямлю ставяць жывыя кветкі і свечкі. На дарогах па-за населеным пунктам размяшчаюць невялічкі металічны крыжык і абносяць яго агароджай. Такія помнікі адрозніваюцца сціпласцю, бо выконваюць ролю геаграфічнай адзнакі здарэння. Д. Раманюк іх паходжанне звязвае з прыдарожнымі крыжамі.

Такім чынам, крыжы пры дарогах – гэта цэлая культура. І хоць сёння яна не займае ў жыцці чалавека ранейшага месца, не мае колішняга значэння, тым не менш шанаванне традыцыі з'яўляецца святой справай для кожнага.

Анатоль ТРАФІМЧЫК

Адкрыццё ў свеце мастацтва

Для Беларусі 2012 год стаў надзвычай багатым на праекты ў сферы выяўленчага мастацтва, вялікую колькасць розных арт-падзеяў, што ўзбагацілі культурнае жыццё нашай краіны: даследча-выставачны праект «Радыус нуля. Анталогія артулявых», IV Нацыянальная выстаўка наўнага мастацтва «Insita-2012», арт-праект «Zabor». Да іх далучаюцца выстаўкі ў Нацыянальным мастацкім музеі: «Каралеўскія скарбы: еўрапейскія шэдэўры 1600–1800 гг.», «Мастакі Парыжскай школы з Беларусі», «Марк Шагал: жыццё і каханне», выстаўка, прымеркаваная да 20-годдзя незалежнасці Беларусі, I Мінскае трынале выяўленчага мастацтва, мноства

нізкага цэнтра і мастацкай галерэі на базе аграсядзібы «У Іванавіча» ў вёсцы Пявезынь Маладзечанскага раёна, якое стала рэальнасцю дзякуючы Маладзечанскаму Мясцоваму дабрачыннаму фонду «Спадчына Міхала Клеафаса Агінскага» і грамадскаму аб'яднанню «Адпачынак у вёсцы». Думаецца, што чытачам «Краязнаўчай газеты» будзе цікава даведацца пра сядзібу і яго гаспадара Аляксандра Рашэтнікава, які, дарэчы, з'яўляецца сябрам Беларускага фонду культуры.

Аляксандр Іванавіч маляваў з дзяцінства. Вельмі любіў у вольную хвіліну ўзяць у рукі аловак і намалюваць тое, што было прыемна самому, – чалавека, дрэва, рэчку... Гэтую любоў

вак, якія потым ператвараліся ў эскізы да будучых працаў.

А. Рашэтнікаў – аўтар шматлікіх серыяў карцінаў. Адна з іх – «Пявезынскія мадонны» – некалькі дзясяткаў працаў, прысвечаных простым сялянскім жанчынам, занятым штодзённымі гаспадарчымі турботамі.

«Постаці Вялікага Княства Літоўскага» – яшчэ адна серыя карцінаў, у якой мы пазнаём выбітных дзеячаў беларускай гісторыі: Ягайлу, Кейстута, Гедзіміна, Афанасія Філіповіча, Сямёна Полацкага і іншых. «Я даўно цікаўлюся гэтай тэмай, чытаю шмат гістарычных кніг, знаёмлюся з творчасцю мастакоў, у творах якіх знайшла ўвасабленне гісторыя тых часоў», – кажа мастак.

Асобная серыя прысвечаная нашым слаўным песнярам – Янку Купалу і Якубу Коласу. На карцінах мы бачым народных паэтаў у дзяцінстве, юнацтве, сталасці...

Незвычайнай падаецца серыя «Гісторыя маёй краіны ў творах». Тут і пісьменнікі, і мастакі, і дзяржаўныя дзеячы. І кожны з іх – асоба, без якой немагчыма ўявіць гісторыю і культуру Беларусі. Максім Багдановіч, Адам Міцкевіч, Напалеон Орда, Валенцій Ваньковіч нагадваюць нам, якім моцным творчым патэнцыялам валодае нашая краіна.

А колькі пяшчоты і прыгажосці ўклаў мастак для стварэння партрэтаў сваіх родных і дарагіх яму людзей: маці, жонкі, дачкі!

Культурна-выставачным момантам у творчай біяграфіі мастака было знаёмства з заслужаным дзеячам культуры, выдатным творцам Яўгенам Жданам. «Настаўнік і вучань» – гэта не толькі назва адной з выставак, якая ладзілася ў мінулым годзе. Менавіта так называюць сваіх сяброў калегі-мастакі. Дзве ўнікальныя постаці, дзве творчыя асобы, два мастакі, два сябра... настаўнік і вучань. Яўген Іванавіч стаў адным з заснавальнікаў вышэй згаданага цэнтра.

Трэба адзначыць, што Маладзечаншчына, багатая на таленавітых мас-

А. Рашэтнікаў праводзіць экскурсію

такоў, якая лічыцца культурным цэнтрам Мінскай вобласці, на жаль, не мае сваёй галерэі, у якой можна было б ладзіць розныя арт-праекты, арганізоўваць выстаўкі. Гэтая праблема, што часта падымалася на мясцовым узроўні, урэшце можа быць вырашана. Тым больш, гаспадар аграсядзібы сам прапануе розныя праекты, што могуць быць здзейсненыя на сядзібе-галерэі.

Галерэю нядаўна наведалі намеснік Міністра культуры Тадэўш Стружэцкі, старшыня Беларускага фонду культуры Уладзімір Гілеп, мастак Тодар Кашкурэвіч... Хтосьці з іх нават назваў Аляксандра Іванавіча «беларускім Пірасмані».

Мастак заўсёды ў творчым пошуку. У планах – правядзенне выстаўкі сучасных маладых мастакоў, арганізацыя пленэра для дзяцей, а таксама дзіцячага конкурсу «Залаты аловак». Рыхтуецца выстаўка ў Літве. Але галоўнае, на што звярнуў увагу Аляксандр Іванавіч, – «праца дзеля нашай любімай Беларусі».

Павел САПОЦЬКА,
фота аўтара

Галерэю адкрываюць мастак Я. Ждан і старшыня праўлення ГА «Адпачынак у вёсцы» В. Клічунова

персанальных выставак. Усе гэтыя мерапрыемствы атрымалі шырокі рэзананс у нацыянальнай прэсе і выклікалі вялікую цікавасць у аматараў мастацтва.

Але адбылася яшчэ адна вельмі цікавая падзея, якая даволі сціпла была прадстаўленая ў культурнай інфармацыйнай прасторы. Гэта адкрыццё Грамадскага культурна-асвет-

да творчасці Аляксандр атрымаў ад сваёй маці – цудоўнай вышывальшчыцы, якая вельмі добра ведала гісторыю выяўленчага мастацтва.

Калі працаваў на розных кіраўнічых пасадах, А. Рашэтнікаў шмат паездзіў па свеце. Розныя непадобныя адна на адну культуры, прыгожыя людзі, цудоўная прырода... Як усё гэта абмінуць? Мастак рабіў шмат замале-

Краязнаўства на беларускіх землях у перыяд Расійскай імперыі (1772/1795 — 1917 гг.)

Развіццё краязнаўчага руху ў 1772/1795 — 1864 гг.

У некаторых грамадскіх арганізацыях нягледзячы на кароткі час іх існавання адбылася эвалюцыя ад касмапалітычна-рацыяналістычнай арыентацыі да патрыятычных настрояў. Члены таварыстваў філаматаў, «прамяністых», філарэтаў рыхтавалі сябе да змагання за нацыянальную незалежнасць народаў. Віленскія шубраўцы на чале з К. Контрымам пачалі дыскусію аб новым змесце паняцця «народ», пачалі абмяркоўваць шляхі паляпшэння сацыяльна-эканамічнага становішча краю. Іх праціўнікі традыцыяналісты рамантызавалі мінулае. Умацавалася думка аб тым, што кожнаму народу неабходна захоўваць сваю індывідуальнасць. Таму ўдзел у таварыствах, якія неспрэчна не вызначалі мэтай краязнаўства ў якасці галоўных, спрыяў звароту некаторых іх членаў да краязнаўчай працы. Пасля разгрому таварыства філаматаў займацца амаатарскай дзейнасцю ў арганізаваных формах стала немагчымым.

Выступленне дзекабрыстаў выклікала новыя жорсткія меры ўладаў, накіраваныя на кантроль грамадскага жыцця. Цяпер для ўтварэння арганізацыі неабходны былі дазвол імператара, таварыствам забаранялася любая грамадска-палітычная дзейнасць. Такое

стаўленне дзяржавы рэзка абмяжоўвала функцыянаванне легальных грамадскіх арганізацыяў. Але прыйшоў час для стварэння арганізацыяў, статутныя мэты якіх былі блізкімі да задачы краязнаўства.

У 1824 г. былі створаныя Віцебскае і Магілёўскае вольныя эканамічныя таварыствы, аб'яднаныя ў 1825 г. у Беларускае вольнае эканамічнае таварыства. Гэта былі першыя дазволеныя арганізацыі, якія вызначылі ў якасці мэтай дзейнасці паляпшэнне рэгіянальнай сельскай гаспадаркі, ахову здароўя і магчымую дапамогу дробнай шляхце, якая не даказала свае правы на перавод у лік расійскіх дваранаў. З-за немагчымасці разгарнуць усе вызначаныя кірункі дзейнасці таварыства засяродзілася на сельскагаспадарчых пытаннях. Вынікі даследаванняў таварыства знайшлі адлюстраванне ў зборніку «Летопись Белорусского общества сельских хозяев» (1841), які змяшчае матэрыялы аб флоры, шкодніках сельскай гаспадаркі і інш. Гэтае таварыства дабілася адкрыцця ў 1840 г. у Горках Магілёўскай губерні земляробчага вучылішча.

Буйнейшым амаатарскім гуртком быў гурток графа Мікалая Пятровіча Румянцава (1754–1826), чалавека выдатна адукаванага, з вытанча-

ным густам і апантанасцю калекцыянера. Велізарнымі землямі на Беларусі быў узнагароджаны яго бацька П.А. Румянцаў-Задунайскі, адзін з найбуйнейшых военачальнікаў Кацярыны II. Мікалай Пятровіч абраў цывільную кар'еру: служыў дыпламатам, міністрам камерцыі, быў пажыццёвым дзяржаўным канцлерам. Паводле яго волі добраўпарадкаваўся і прыгажэў Гомель, які быў адным з любімых уладанняў Румянцава. Выйшаўшы ў адстаўку, ён цалкам захапіўся навуковымі пошукамі і згрупаваў вакол сябе даследчыкаў-энтузіястаў. Сярод іх былі вядомыя археографы, крыніцазнаўцы, бібліяграфы П.М. Строеў, К.Ф. Калайдовіч, А.Х. Вастокаў, П.І. Кепен, Ф.П. Адэлунг. Да ліку бліжэйшых супрацоўнікаў Румянцава ў Беларусі належалі праваслаўны святар І.І. Грыгаровіч і чыноўнік М.Р. Гартынскі. Румянцаў ахвяраваў вялікія сумы на пошукі старажытных дакументаў і іх публікацыю. Ад сваіх беларускіх супрацоўнікаў Румянцаў чакаў знаходка чаго-небудзь «исконно русского», таму фінансаваў экспедыцыі з археографічнымі мэтай ў каталіцкія і уніяцкія храмы і кляштары.

Іван Іванавіч Грыгаровіч (1792–1852) адшукаў каштоўныя дакументы ў архівах гарадоў усходняй Беларусі, публікацыю якіх ён задумаў у выглядзе трохтомнага выдання «Белорусский архив древних грамот». У свет выйшаў першы том (1824), быў падрыхтаваны, але не апублікаваны другі. У першы том «Белорусского архива древних грамот» увайшлі 57 актаў, што паказвалі, які «ўціск даваўся ад папізму». Пры ўсёй станоўчасці факта выхаду першага беларускага археографічнага выдання неабходна адзначыць, што падбор дакументаў быў ідэалагізаваным. І.І. Грыгаровіч заслужыў званне «бацькі» беларускай археографіі.

Валянціна САЙТАВА

(Працяг будзе)

(Працяг. Пачатак у №№ 3–4)

Пасля запаркі «куляшу» з горна выкідваюць драўлянымі абцугамі чарапкі, якімі зверху накрывалі гаршкі. «Кулеш» у карыце кіпіць, усё гатова да вымання гаршкоў. У гэтай аперацыі ўдзельнічаюць не менш трох чалавек. Гаршчок вымаюць з горна доўгай качаргою. Праца гэта не цяжкая, і часта яе выконвалі жанчыны. Качарга ўяўляла сабою палку даўжынёй каля 2,5 м, у адзін канец якой убіты загнуты цвік. Нягледзячы на тое, што палку бралі сырую, пасля вымання трох гаршкоў яе наканечнік з цвіком успыхваў. Яго гасілі ўзімку ў снезе, а ўлетку ў карыце з вадой. І так паўтаралася на працягу ўсёй аперацыі. Пад рукой у працаўніка заўсёды было тры чатыры качаргі.

Вымаць з распаленага горна «ясныя» гаршкі было небяспечна. Мне распавяла Анастасія Еўдакімаўна Маханькова, што яе сястра, Ганна Еўдакімаўна, узімку вымала абпаленыя гаршкі з горна, а пад яе нагамі жарало горна абвалілася: зямля падтала, ды і горан патрабаваў рамонт. Іх сусед Яўхім Мітрафанавіч Скоцкі, што стала побач, выхапіў яе з горна, і трагедыя не здарылася.

Выняты качаргой гаршчок падхопліваў драўлянымі абцугамі чалавек, які стаў каля карыта, апускаў у «кулеш» і абкочваў яго там (круціў у «куляшы» гаршчок – прыкладна чатыры абароты рабіў).

Гаршчок астуджаўся, і ад такога вельмі вадкага «куляшу» на яго паверхні з'яўляўся малюнак у выглядзе светла-карычневых кружкоў, ад гэтага гаршчок выглядаў рабым. Абпал ператварае гліну ў штучны камень – кераміку, а астуджэнне ў вельмі вадкім жытнім «куляшы» надае гаршку трываласць і прывабны таварны выгляд.

Чым больш мукі засыпалі ў ваду, тым цямней пры астуджэнні атрымлівалі гаршчок. Так, дадаючы ў ваду шмат мукі, можна зрабіць гаршкі чорнымі. Але ў Новым Дзедзіне ўсе гаршкі рабілі толькі рабымі (ў ваду засыпалі невялікую колькасць мукі). Яны адрозніваліся ад гаршкоў з іншых вёсак гэтым «таварным знакам». У акрузе ўжо ведалі высокую якасць гэтых рабых гаршкоў, таму іх хутка раскуплялі. Пры продажы для дэманстрацыі трываласці гаршчок ставілі на зямлю дном уверх, і прадавец становіўся на яго. Пяціпудовы (у сярэднім) гаршчок вагу прадаўца вытрымліваў. Вырабы навадзедзінскіх «гаршкалепаў» ведалі ў Клімавічах, Касцюковічах, Крычаве, Мілаславічах, Радні, Хоцімску.

Пасля астуджэння ў карыце гаршкі складвалі побач да поўнага астывання, а затым пераносілі іх у кельце, сенцы ці пуню на захоўванне. Прытым дзеці ўжо маглі браць пры пераносе па два гаршкі ў кожную руку, а дарослыя пераносілі адразу па шэсць-восем.

Потым іх везлі на кірмаш і прадавалі ці вазілі па вёсках і абменьвалі на збожжа: у гаршчок насыпалі даверху збожжа, прадавец перасыпаў яго ў мяшок, а гаршчок пераходзіў у рукі пакупніка.

Пра высокую якасць навадзедзінскіх рабых гаршкоў ведалі яшчэ да рэвалюцыі ў вёсцы Бруеўка Хоцімскага раёна. Адтуль прыезджалі перакупнікі, скуплялі гаршкі оптам і прадавалі ў сваіх мясцінах.

Ганчарным рамяством займаліся не толькі ў нашым Новым Дзедзіне, але і ў навакольных вёсках: Старым Дзедзіне, Куляшоўцы, Караблёве, Цітоўцы... У Куляшоўцы і Караблёве гаршкі астывалі разам з горнам. Колер іх быў светла-карычневым. Якасць іх нам невядомая. Караблёўцы часта насілі свае гаршкі ў мяшках на кірмаш у Мсціслаў.

Пасля таго, як горан вызваляюць ад гаршкоў, ён яшчэ доўга застаецца гарачым. У зімовы ці вясновы холад людзі збіраліся вакол яго, грэліся, паварочваючы да цяпла застылыя часткі цела, размаўлялі, абменьваліся апошнімі навінамі – не трэба нікуды ісці ў хату, турбаваць гаспадароў. Чым не клуб?

Калі горан больш астываў, у яго закладвалі пнянку. Вымачаную пнянку даставалі з вадаёма, і далей яна вымарзала на марозе. Але канчаткова яе высушвалі ў горне, каб потым прыступіць да наступнай аперацыі: церці, трапаць...

(Працяг на стар. 8)

Несанкцыянаваныя каткі

Што такое галалёд, беларусы ведаюць вельмі добра. Ён утвараецца тады, калі пры нізкай тэмпературы кроплі вады замарзаюць у выглядзе ледзяной коркі на любой паверхні: на тратурах, дарогах, драгах, карнізах дамоў і інш. Блізкая да галалёду і яго «родзічка» – галаледзіца – вада, што замерзла пасля марознага надвор'я, і тады замест дарогі – каток, рух транспарту паралізуецца з-за затору, а часцяком корка намерзлага лёду прыводзіць да абрыву лініяў электраперадачаў. Але самае галоўнае, што на ледзяной паверхні можна паслізнуцца.

З-за слізкіх паверхняў штогод толькі ў Мінску атрымліваюць траўмы больш за 5 тысячаў чалавек. Да гэтай лічбы можна далучыць і вялікую колькасць людзей, якія атрымліваюць несур'езныя траўмы пры падзенні і не звяртаюцца па дапамогу ў медыцынскія ўстанавы.

Падзенне на слізкай паверхні адбываецца ў выніку нечаканага слізання ног, чаму могуць спрыяць і розныя прадметы ў руках. Працэс падзення хуткі і нечаканы, таму вельмі складана прыняць пэўныя меры бяспекі.

Каб пазбегнуць падзення, неабходна глядзець пад ногі, абыходзіць небяспечныя месцы і быць уважлівым. Калі ледзяную лужыну нельга абысці, то перасоўвайцеся па ёй, імітуючы рухі пры хадзе на лыжах. Рукацця неабходна на крыху сагнутых нагах – гэта надасць большую ўстойлівасць. Не спяшайцеся і не бяжыце. Імкніцеся пазбягаць месцаў з нахіленай паверхняй. Асабліва трэба памятаць пра бяспеку пры хадзе па слізкіх паверхнях у начны час, пад час снегападу, у ветранае надвор'е і пад час працы на слізкіх дахах.

Але не заўсёды падзення можна пазбегнуць,

таму падаць таксама трэба ўмець. Калі вы паслізнуліся – прысядзьце, каб знізіць вышыню падзення, згрупуйцеся, у момант падзення неабходна сціснуцца, напружыць мускулы, а дакрануўшыся да зямлі, абавязкова перакаціцца.

Пасля падзення не спяшайцеся падняцца, спачатку аглядзеце сябе на наяўнасць траўмаў, папраціце пракожных дапамагчы вам. Калі побач нікога няма – павярніцеся на жывот, станьце на карачкі, прысядзьце і толькі пасля гэтага падыміцеся. Каб зноў не ўпасці, трымайцеся за што-небудзь (дрэва, агароджа і інш.). Як паднімецеся, пастойце некалькі хвілін, упэўніцеся, што ў вас няма траўмаў, аглядзіце месца падзення, пры неабходнасці збярыце рэчы, што выпалі, асцярожна працягвайце рухацца.

Найбольшую небяспеку для людзей галалёд уяўляе на лесвіцах: уваход у метро, адкрытыя лесвічны марш падземных пераходаў, незавершаны будаўнічы аб'ект, прыступкі грамадскага транспарту. У гэтай сітуацыі неабходна трымацца за парэччы. Пры падзенні неабходна спыніць рух; уперціся рукамі і нагамі ў прыступкі, ухапіць рукамі стойкі парэччы.

Таксама сур'езную небяспеку ўяўляе пераход праезджай часткі дарогі пад час галалёду. Трэба памятаць, што спыніць транспарт на слізкай дарозе даволі складана. З улікам гэтага неабходна пазбягаць перахода дарогі перад транспартам, што рухаецца даволі блізка.

Пастарайцеся памятаць і выконваць усе правілы, каб не апынуцца на месцы героя кінафільма «Брыльянтавая рука».

Вольга ЦЫНКЕВІЧ,
інспектар ЦРАНС г. Мінска

